

DOI: [10.28925/2312-5829.2021.38](https://doi.org/10.28925/2312-5829.2021.38)

УДК 378.134:013.316

ЯРОСЛАВА ШВЕДОВАХарківський національний університет імені В.Н.Каразіна,
м. Харків, Українаshvedova@karazin.ua, ORCID iD 0000-0001-9592-3032**ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ У ДІАДІ «ВИКЛАДАЧ-СТУДЕНТ» В
УМОВАХ ОНЛАЙН НАВЧАННЯ**

У статті представлено результати анкетного опитування сучасних студентів, що стосуються їх освітніх потреб і очікувань в умовах вимушеного онлайн навчання, спричиненого пандемією COVID-19. Узагальнення освітніх потреб та очікувань сучасних студентів, а також тенденцій, що характерні для них у навчанні, дозволили виявити спектр проблемних акцентів, які стосуються: координації та керування з боку викладачів процесом оволодіння студентами навчальним матеріалом; чинників, що підсилюють навчальну мотивацію студентів, а також чинників, що демотивують; потреб сучасних студентів щодо представлення навчального контенту; ставлення студентів до форм та методів навчання в контексті сучасних змін; зворотного зв'язку тощо. Дослідження виявило особливості взаємодії сучасних студентів з освітнім середовищем, їхні навчальні потреби та очікування: відкритість до нових форм та методів навчання, бажання висловлювати та проявляти свою позицію, прагнення до взаємодії та обміну думками, прагнення бути почутими з приводу очікуваного формату або подачі навчальної інформації, бажання робити те, що цікаво та мати простір для реалізації власного освітнього шляху. Сучасні студенти очікують від викладача інтерактивної подачі лекційного матеріалу, що має проблемний та пошуковий характер. Ґрунтуючись на результатах опитування, а також на сучасних тенденціях, що характерні для вищої освіти в умовах трансформаційних змін і вимушеного дистанційного навчання, спричиненого пандемією COVID-19, окреслено шляхи оптимальної педагогічної взаємодії в діаді «викладач-студент».

Ключові слова: освітні потреби та очікування сучасних студентів, педагогічна взаємодія, студенти ехопокоління, теорія поколінь, шляхи педагогічної взаємодії.

© Шведова Ярослава, 2021

Вступ. Навчання сучасних студентів потребує від викладачів постійного пошуку ефективних стратегій педагогічної взаємодії, які відповідають освітнім трендам та тенденціям, що відбуваються у світі. В останній рік ці пошуки пов'язані

ще й з вимушеним переходом на онлайн навчання, яке спричинено пандемією COVID-19. Крім того, викладачі вищої школи стикаються з викликами, що обумовлені особливостями навчання сучасних студентів, їхніми освітніми потребами та очікуваннями. Слід підкреслити, що сучасні студенти зростали та соціалізувалися в кардинально нових умовах (однією з яких є широке розповсюдження цифрових технологій, що стали для них, якщо оперувати термінами Л. Виготського, культурно-історичними «знаряддями», які згенерували молоде покоління, вплинули на життя, діяльність та поведінку), що не можна ігнорувати у навчальному процесі вищої школи. З огляду на вищесказане, набуває значення проблема пошуку шляхів ефективної педагогічної взаємодії у діаді «викладач-студент» в умовах онлайн навчання.

Теоретико-методологічна база. Проблематика дослідження вимагає залучення наукових розвідок Н. Грицак & О. Ісаєвої (2020), А. Єрмоленка (2014), М. Мірошкіної (2017), О. Струтинської (2020), J.Chad, & J. John & L. Frances (2014), J. Delaney (2010), D. Roberts & L.Newman & R. Schwartzstein (2012), що стосуються пошуку оптимальних підходів до навчання студентської молоді, виходячи із положень теорії поколінь. Наукових доробок Л. Гаврилової & Я. Топольник (2017), О. Жукової (2019), С. Карплюка (2019), О. Наливайка (2021), А. Ставицького (2016), І. Тархованової (2019), Я. Шведової (2021), К. Regmi (2012), M. Porubčinová & I. Novotná & H. Novotná (2020), L. [Margalef](#) & N. [Roblin](#) (2016), в яких досліджуються підходи до організації освітнього простору вищої школи, виходячи з таких регуляторів, як освітні стандарти, компетентнісний підхід, студентоцентроване навчання, сучасні освітні технології навчання тощо. Наукових розвідок, що спрямовані на дослідження феномену педагогічної взаємодії та її компонентів Т. Борової & О. Гончар (2015), А. Марчука (2020), Т. Поясок & О. Беспарточної (2018), L. Semenova & A. Kazantseva & V. Sergeyeva & Y. Raklova & Z. Baiseitovab (2016). М. Kots (2017) тощо. Відмітимо неоднозначність у визначенні феномену педагогічної взаємодії, що обумовлена різними методологічними позиціями. Ґрунтуючись на суб'єкт-суб'єктному підході, ми будемо дотримуватися наступного визначення: педагогічна взаємодія у діаді «викладач-студент» в умовах онлайн

навчання – це спеціально організований процес, спрямований на вирішення освітніх задач, що ґрунтується на партнерстві учасників та спрямований на розвиток їх особистісного потенціалу.

Теоретичний аналіз наукових джерел підтвердив, що проблема педагогічної взаємодії викладачів вищої школи із сучасним поколінням студентів в умовах он-лайн навчання не здобула широкого розповсюдження, що й обумовило вибір теми статті.

Мета статті полягає у окресленні шляхів педагогічної взаємодії у діаді «викладач-студент» виходячи із нових підходів до організації освітньої практики вищої школи, умов вимушеного онлайн навчання, а також освітніх потреб та очікувань сучасних студентів.

Методи. Для реалізації мети було використано методи наукових досліджень: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, порівняння, інтерпретація отриманих результатів, групове анкетне опитування, бесіди, метод фокус-груп, математичні методи обробки анкетних даних.

Результати. У контексті нашого дослідження інтерес становить теорія поколінь, оскільки, як зазначають вчені (Мірошкіна, 2017; Chad & John & Frances, 2014; Coates, 2007) кожному поколінню притаманні певні особливості взаємодії з навчальним середовищем, певні освітні потреби та очікування.

Сучасних студентів, яким зараз приблизно від 18 до 22 років згідно з теорією поколінь Н. Хоува та У. Штрауса (Howe & Strauss, 1991), а також відповідно до адаптованої версії Є. Шамис та О. Антипова (Шамис & Антипов, 2007, 44) можна віднести до покоління Y чи покоління «міленіалів». У науковій літературі можна зустріти дещо інші дані, пов'язані з тим, що часто сучасних студентів ототожнюють з поколінням Z (Грицак & Ісаєва, 2020, 64), що не можна вважати досить коректним, оскільки основною особливістю покоління Z (або цифрового покоління) є те, що їх дитинство збігається з інтенсивним розповсюдженням інтернету, комп'ютерів та смартфонів, що не можна сказати про дитинство сучасних студентів, оскільки переважна більшість з них отримала широкий доступ до смартфонів та інших девайсів у 12-13 років, тобто у підлітковому віці.

Слід також підкреслити, що загальноприйняті межі покоління Z, наприклад, у США – 1991-2006, в Японії – 1985-1992 (Howe & Strauss, 1991, 223), оскільки в цих роках у зазначених зарубіжних країнах стрімко розвивалися інформаційні технології. Тож, чітких меж між поколіннями існувати не може, оскільки підставою для виокремлення поколінь є, за загальною думкою науковців, вплив культурно-історичних подій на генерацію, що народились протягом певного часу та, як наслідок цього впливу, схожі цінності та подібні моделі поведінки. Отже, приналежність до того чи іншого покоління визначається не за датою народження і вікові межі є лише орієнтовним, тож, як зазначають дослідники (Шамис & Антипов, 2007, 46), в один той самий рік в одній країні можуть народитися люди, які згодом поділятимуть різні цінності та належатимуть до сусідніх поколінь.

У межах вивчення міжфакультетської дисципліни «Покоління X, Y, Z та виклики сучасності», яка викладається нами у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, студенти брали участь у фокус-групах та ділилися власним досвідом стосовно цінностей та подій, що вплинули на них, і дійшли висновку щодо приналежності до так званого ехопокоління, тобто покоління, якому притаманні риси як «міленіалів», так і «зетів», з перевагою у бік «міленіалів». Тому у своєму дослідженні ми будемо називати сучасних студентів студентами ехопокоління.

Організація та проведення анкетного опитування з метою дослідження характеру взаємодії студентів ехопокоління з навчальним середовищем, їх освітніх потреб та очікувань в умовах вимушеного онлайн навчання здійснювалася на базі Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. В анкетному опитуванні, що проводилося у 2020-2021 навчальному році, брали участь студенти філософського, соціологічного, біологічного факультетів, а також факультету психології та іноземних мов. Усього 132 особи, віком від 19-20 років. Анкета містила 12 відкритих запитань, на які потрібно було дати розгорнуту відповідь.

Сучасні студенти мають необмежені можливості отримання та обробки інформації, які не мали інші покоління. Ряд дослідників J. Coates (2007), J. Chad & J. John & L. Frances (2014), J. Delaney (2010) тощо підкреслюють їхню незалежність від

викладачів, що стосується отримання та обробки інформації та знань, проте, як свідчать наші опитування, 89% студентів зазначають, що без координації та керування з боку викладача, вони губляться у великому потоці інформації, яку відкривають простори Інтернету. У ході анкетного опитування було встановлено, що важливим аспектом ефективної педагогічної взаємодії є наявність слухних та конкретних порад викладача стосовно оволодіння дисципліною. Так, на думку студентів, «постійний, наскрізний супровід викладача, який спрямовує роботу, показує, як розставляти пріоритети та обирати оптимальні шляхи оволодіння темами дисципліни допомагає вирішити багато проблем та уникнути непорозумінь». Тому посилення на файли, посібники, віртуальні бібліотеки, навчальні відео необхідні для того, щоб скоординувати навчальну траєкторію сучасних студентів. А кращим варіантом, на думку студентів, є розміщення усіх навчальних матеріалів дисципліни, необхідних посилань, завдань та строків їх виконання на навчальних платформах, щоб мати до них вільний та необмежений доступ у будь-який час. У результаті дослідження було виявлено, що сучасні студенти бажають, щоб навчальна інформація була подана структуровано з чітким окресленням навчальних цілей та можливостей практичного застосування.

На питання «Чи відчуваєте ви труднощі, коли потрібно самостійно, без допомоги викладача (без його пояснень та посилань на конкретні джерела інформації) опрацювати певну складну тему?», 83% респондентів дали стверджувальну відповідь, і зазначали, що не готові витратити велику кількість часу на пошук різноманітних джерел інформації, подальше їх структурування, систематизацію, аналіз тощо, особливо в умовах вимушеного дистанційного навчання і пояснювали це тим, що відчувають досить велике перевантаження, спричинене значним обсягом навчального матеріалу, що відведено на самостійне опрацювання; постійним знаходженням перед екраном монітору (після лекційно-семінарських занять на онлайн-платформах ZOOM чи GOOGL MEET (які найчастіше використовуються серед опитаних) потрібно виконувати завдання, що передбачає знову довготривалу роботу з інформаційними ресурсами та використання комп'ютеру, що виснажує і майже не залишає часу на зміну видів

діяльності); відсутністю прямого, безпосереднього контакту з викладачем; дисонансом, викликаним тим, що різні викладачі використовують різні платформи для навчання тощо.

82% студентів відчують зниження рівня знань у порівнянні з минулим роком, коли навчання відбувалося оф-лайн. 85 % студентів зазначили, що їм не вистачає «живих» лекційно-семінарських занять та не опосередкованого екраном монітора спілкування з викладачами. Близько 80% студентів зізналися, що перестали конспектувати лекційний матеріал, а роблять скріншоти презентацій. Більше 70% студентів відмітили зниження навчальної мотивації у зв'язку з попереднім роком, коли заняття відбувалися оф-лайн.

Одним з питань анкетного опитування було зазначити найбільш вагомий мотиваційні чинники у навчанні. Ними виявились: 1) можливість практичного застосування знань, коли студенти розуміють, як і де можна застосувати навчальний матеріал у житті та майбутній професійній діяльності; 2) особистість викладача, його зацікавленість дисципліною, натхнення, з яким здійснюється викладання; 3) новий, актуальний, емоційно забарвлений навчальний контент; 4) застосування інтерактивних методів навчання та цифрових технологій.

Сучасна парадигма вищої освіти ґрунтується на студентоцентрованому підході до навчання, який передбачає створення умов для розвитку професійних та особистісних якостей студентів, необхідних для успішної суспільної та фахової діяльності, що передбачає зміщення фокусу від обсягу знань, які потрібно засвоїти студенту, до того, як можна практично застосувати нові знання, створюючи умови для розвитку критичного, аналітичного та творчого мислення студента. Проте, як підтверджує практика, впровадження зазначеного підходу ще не завершено. Зміщення фокусу на особистість студента обумовлює партнерство у діаді «викладач-студент», тобто право вибору діяльності, змісту та способу навчання. Як зазначають студенти, дуже цінною для них є можливість, наприклад, обирати завдання, форму виконання завдання, або можливість групової чи індивідуальної роботи над проектом. Проте не завжди студенти мають таку можливість. Ми отримали відповіді, які показують, що «деякі викладачі ставлять вузькі рамки...і

коли ми проявляємо креатив, не приймають проекти, поки ми не переробимо все у відповідності до стандарту», «жорсткій регламент не дає можливості проявляти свою власну позицію та шукати нові джерела інформації» тощо. Такий підхід демотивує студентів.

Інформаційне суспільство, що характеризується вільним доступом до інформаційних ресурсів, породжує зміни у ролі викладача, який на думку ряду дослідників (Ставицький, 2016; Тарханова, 2019), постає як більш досвідчений дослідник певної проблематики, наставник, який може підвести студента до усвідомлення його власних цілей, організатор проблемного навчально-пізнавального середовища, де гармонійно поєднанні традиційні методики, інтерактивні технології та оригінальні форми навчання. Зарубіжні дослідники вживають термін «фасілітатор» ([Margalef & Roblin](#), 2016, p. 156; [Regmi](#), 2012, p. 63), функції якого полягають в організації ефективної навчальної роботи у групі, спрямуванні та структуруванні дискусії, допомозі в оволодінні знаннями та необхідними компетентностями. Відсутність вертикальної ієрархії, партнерські, горизонтальні стосунки відповідають потребам сучасних студентів ехопокоління. Як стверджує М. Мірошкина, існування в системі горизонтальних комунікацій на відміну від «вертикалі», що притаманна старшим поколінням призводить до трансформації спілкування студентів із викладачами (Мірошкина, 2017, 33). У сприйнятті більшості сучасних студентів комунікаційної вертикалі не існує і як наслідок народжується горизонталь відносин, «зникає вшанування звань та грейдів, при цьому збільшується запит на наставника» (Штейнгардт, 2020).

Більшість сучасних студентів вільно спілкується з викладачами (як свідчать наші попередні дослідження бар'єри у спілкуванні з викладачами мають менше 20% студентів) (Шведова, 2020, 131a), вільно висловлюють власну точку зору на проблемні питання, вільно говорять про те, у чому вони не погоджуються у певних питаннях, а в умовах сьогоднішніх швидких змін та вимушеної дистанційної освіти, прагнуть швидких відповідей на свої запити і цінують, коли є можливість спілкування з викладачем у чатах та соціальних мережах. Тенденція до сприйняття викладача, як наставника та консультанта набирає обертів.

Крім того, сучасні студенти хочуть зрозуміти, хто їх викладач, що спонукало його обрати свій професійний шлях, яку життєву філософію він сповідує, як балансує у світі праця – життя. Відчуваючи зв'язок з викладачем, студенти стають більш мотивованим у навчанні і краще розуміють важливість тих знань, що викладаються. Крім того, сучасним студентам дуже важливо відчувати зацікавленість викладача їх освітою. Вони цінують, коли викладач ділиться своєю філософією викладання, аргументує та пояснює, чому обрав той чи інший метод чи форму подачі навчального матеріалу, надає право вибору у виконанні завдань. Студентам ехопокоління важливо зрозуміти загальну структуру курсу та критерії оцінки знань, а також те, чи буде той чи інший матеріал включено до підсумкового контролю.

Таким чином, у нових реаліях сьогоdnішнього світу сучасний викладач не може не бути відкритий до змін. Сьогодні перед ним стоїть низка складних завдань.

По-перше, трансформувати навчальний контент у відповідності до викликів сьогодення, що виявляється досить складним завданням, оскільки науково-педагогічні працівники вищої школи часто здійснюють викладання на основі свого багатолітнього досвіду, який може заважати зосередитися на освітніх потребах сучасних студентів.

По-друге, зацікавити сучасного студента, особливо в умовах он-лайн навчання, знаходити стимули для опанування знань та «відвідування» занять, заохочувати до навчання та відкриттів. Впровадження інтерактивних технологій навчання та ігрових інструментів є потужним мотиваційним стимулом для навчання сучасних студентів. Наукою підтверджено, що інтерактивні технології навчання та ігрові інструменти сприяють активному застосуванню набутих знань у практичній діяльності, розвивають soft-skills, які затребувані сучасними студентами та роботодавцями. Як стверджують студенти, класична лекція, супроводжувана презентаційними матеріалами в онлайн просторі сприймається складно, тому доречною є трансформація лекційного матеріалу, застосування методів, що спрямовані на активні дії та діалог, технології проблемного навчання та навчання в команді. Командна робота дає можливість відслідкувати власну навчальну

динаміку, дає площину для обговорень та для розвитку навичок кооперації, які актуальні у сучасному світі. Зацікавлення викликають евристичні та проблемні питання, а також творчі завдання (Шведова, 2020), які не передбачають репродуктивних відповідей або відповідей, що можуть бути легко знайдені за допомогою пошуку в інтернеті, отже мають ще й великий навчальний потенціал, оскільки потребують аналізу, синтезу, міркувань, інтерпретування, тобто складного мислення та обробки інформації.

Як свідчать результати опитування, студенти ехопокоління відкриті до різноманітних форм навчання, наприклад, готові навчатися за технологією перевернутого класу, проте вона не знайшла широкого розповсюдження у вищій освіті, хоча має великий потенціал особливо в умовах он-лайн навчання. Досвід науково-педагогічних працівників кафедри педагогіки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна свідчить про успішне впровадження ігрових технологій в навчальний процес (Жукова, 2019), студенти з цікавістю створюють колективні та індивідуальні проекти (Наливайко, 2021), використовуючи комп'ютерну анімацію та інтерактивні презентації, розробляють навчальні квести, аналізують кейси, активно беруть участь у круглих столах, що проводяться в якості підсумку теми, досліджують методи виховання, педагогічні конфлікти, майстерність педагогічного спілкування тощо, користуючись відеоконтентом, що містить всесвітня мережа.

По-третє, розвиток цифрових технологій, відкритість студентів ехопокоління до будь-яких новацій у сфері освіти обумовлює необхідність використання викладачами електронних освітніх ресурсів (навчальні платформи, програми для створення навчального контенту, он-лайн сервіси для підготовки завдань та вправ тощо). Як підтверджено сучасними дослідниками, цифрові технології виступають додатковим засобом навчання, підвищують пізнавальну активність студентів (Гаврилова & Топольник, 2017; О. Жерновникова & Л. Перетяга & А. Ковтун & М. Кордубан & О. Наливайко & Н. Наливайко, 2020; Карплюк, 2019). Слід підкреслити, що студенти ехопокоління достатньо вимогливі до комп'ютерних презентацій викладачів, оскільки самі добре володіють технологіями електронного навчання,

використовують комп'ютерну анімацію чи моделювання, щоб зрозуміти складні концепції та застосувати свої знання для вирішення навчальних завдань. Тому викладачам необхідно оновлювати презентаційні матеріали, намагатися, щоб вони були естетично привабливими, не переобтяжувати комп'ютерні слайди текстовою інформацією. Цінним в умовах сьогодення є можливість підвищення кваліфікації щодо оволодіння навичками роботи з електронними навчальними ресурсами, методами та методиками навчання в освітньому онлайн просторі.

Сучасні студенти прагнуть до систематичного зворотного зв'язку з викладачем. У реаліях сьогодення цей зв'язок здійснюється на заняттях, що проходять в режимі он-лайн, а також за допомогою електронної пошти чи чатів та месенджерів. Крім того, студенти прагнуть швидких відповідей на свої листи чи повідомлення (навіть, коли вони були надіслані у вихідні чи пізнього вечора, і це не нахабство, це наслідок життя у швидкозмінному конкурентному світі). Для викладачів це означає, що вони постійно повинні бути готові давати якісний зворотній зв'язок, випереджаючи можливі питання (питання можуть бути не проголошені в силу тих чи інших причин, але вони дійсно турбують сучасних студентів): «чи повністю я впорався з цим завданням?», «що в мене вийшло краще, а що гірше?», «як я представив навчальний проект?», «навіщо мені потрібно це вивчати?», «що буде, якщо я цього не зроблю?» тощо. Тому потрібно постійно відстежувати навчальну успішність кожного студента та бути готовим надати конкретні рекомендації у кожному окремому випадку. Щоб знизити занепокоєння та розчарування студентам потрібно створити «робочі часи» (бажано кожного дня, крім вихідних), щоб надати їм впевненості та допомогти зрозуміти певні обмеження.

Викладач повинен залишатися максимум неупередженим у питаннях навчального оцінювання сучасних студентів. Щоб запобігти виникненню відчуття несправедливості з приводу оцінювання навчальних досягнень необхідно чітко визначити цілі навчання та критерії оцінювання. Вони повинні бути доступними та зрозумілими для студентів.

Велику роль у навчанні грає та атмосфера, в якому воно відбувається, тому викладачі повинні розуміти, що їх власні упередження стосовно покоління сучасної

молоді можуть перешкоджати ефективній взаємодії та негативно впливати на навчальний процес. Для подолання цієї тенденції необхідно виокремлювати області подібності, а не різниці між попередніми та нинішніми студентами, намагатися зрозуміти їх, не забувати особливості контексту, в яких формувалися студенти; прагнути створювати доброзичливу атмосферу, яку цінують сучасні студенти та яка спонукає до діалогу та дискусій.

Висновки. Онлайн навчання ставить перед викладачами вищої школи низку складних завдань та спонукає до пошуку шляхів педагогічної взаємодії. Аналіз результатів анкетного опитування студентів, їх інтерпретація та узагальнення дозволили наблизитися до розв'язання означеної проблеми та виокремити шляхи оптимальної педагогічної взаємодії.

По-перше, це планування та підготовка навчального курсу (що буде викладатися онлайн за допомогою цифрових додатків для онлайн навчання або за допомогою віртуальних освітніх платформ чи за змішаною формою). Планування включає в себе підбір навчального матеріалу у відповідності до викликів сьогодення, розбиття навчального матеріалу на частини, визначення структури, темпу оволодіння змістом, строки виконання завдань. Методична підготовка полягає у розробці навчальних матеріалів з чітким окресленням навчальних цілей та можливостями практичного застосування; розробку цікавих та актуальних презентаційних матеріалів, що здатні підтримувати увагу, пошук доречних та яскравих прикладів, розробку практичних завдань, проблемних питань, пошук оптимального поєднання традиційних та інноваційних методів навчання; розміщення усіх навчальних матеріалів дисципліни, необхідних посилань, завдань та строків їх виконання на навчальних платформах з метою вільного та необмеженого доступу у будь-який час.

По-друге, налаштування та підготовка студентів до оволодіння навчальним курсом. Одним із можливих варіантів може бути проведення ознайомчого онлайн заняття до початку занять за розкладом (або вітальне повідомлення на електроні адреси студентів) з метою ознайомлення із структурою курсу, метою викладання, типами завдань, запланованими результатами навчання, надання порад щодо

успішного оволодіння темами курсу. Це налаштує студентів на робочий лад, сформує комплексне бачення навчальної дисципліни, сприятиме відчуттю комфорту та закладе основи для розвитку успішної педагогічної взаємодії. У цьому контексті також доречним є отримання інформації про потреби та очікування студентів, мотиви навчання, щоб скорегувати навчальний курс відповідно до отриманих даних.

По-третє, практикоорієнтоване та студентоцентроване навчання, яке припускає зміщення фокусу від обсягу знань, які потрібно засвоїти студенту, до того, як можна практично застосувати нові знання, створюючи умови для розвитку критичного, аналітичного та творчого мислення студента. Реалізація цього кроку можлива за умови інтерактивної подачі навчального матеріалу, що має проблемний та пошуковий характер і створює середовище для вільного освітнього спілкування, продуктивної взаємодії, розвитку професійних та особистісних якостей та реалізації студентом власного освітнього шляху.

По-четверте, здійснення систематичного синхронного та асинхронного зворотного зв'язку та комунікативної підтримки студентів. «Присутність» викладача і постійний зворотній зв'язок, що націлює та підказує як досягти високих навчальних результатів, надає студентам відчуття об'єднаності із викладачем, заохочує до саморозвитку.

Запропоновані шляхи педагогічної взаємодії не претендують на вичерпаність, а лише окреслюють деякі можливі кроки, які можуть наблизити до розв'язання поставленої проблеми.

Враховуючи невичерпаність проблеми пошуків оптимальних шляхів взаємодії у діаді «викладач-студент» в умовах освітніх змін та викликів сьогодення, подальші розвідки будуть орієнтовані на розширення їх пошуку в освітньому он-лайн просторі.

Література

Борова Т.А., Гончар О.В. Особливості взаємодії викладачів та студентів у навчальному процесі. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2015. Вип. 44. С. 306–309.

- Гаврилова Л. Г., Топольник Я. В. Цифрова культура, цифрова грамотність, цифрова компетентність як сучасні освітні феномени. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. №5 (61). С. 1–14.
- Грицак Н.Р., Ісаєва О.О. Студенти покоління Z: проблеми освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2020. Вип. 1 (21), ч. 2. С. 64–72. DOI: 10.31499/2307-4914.1(21).2020.210223
- Срмоленко А. Б. Розвиток національного освітнього простору в контексті надбань теорії поколінь. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. №3 (40). С. 82–87.
- Жерновникова О. А., Перетяга Л. Є., Ковтун А. В., Кордубан М. В., Наливайко О. О., Наливайко Н. А. Технологія формування цифрової компетентності майбутніх учителів засобами гейміфікації. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Том 75, № 1. С. 170–185. Режим доступу: <http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/25794>
- Жукова О. А. Дидактична система формування соціальної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей класичних університетів засобами ігрових технологій: дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.09 / Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль. 2019. 555 с.
- Карплюк С.О. Особливості цифровізації освітнього процесу у вищій школі. *Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку*. Матеріали методологічного семінару НАПН України. 4 квітня 2019 р. / За ред. В.Г. Кременя, О.І. Ляшенка; укл. А.В. Яцишин, О.М. Соколюк. Київ, 2019. С. 188–197.
- Марчук А. А. Особливості педагогічної взаємодії викладача та студента засобом змішаного навчання. *Інноваційна педагогіка : науковий журнал*. 2020. Вип. 21, Т. 3. 173–179.
- Мирошкина М.Р. Интерпретации теории поколений в контексте российского образования. *Ярославский педагогический вестник*. 2017. №6. С. 30–35.
- Наливайко О. О. Модель проектної діяльності здобувачів освіти в цифровому просторі на прикладі дисциплін педагогічного циклу. *Електронне наукове фахове видання «Відкрите освітнє Е-середовище сучасного університету»*. 2021. (10). С. 166–179. DOI: [10.28925/2414-0325.2021.1014](https://doi.org/10.28925/2414-0325.2021.1014)
- Поясок Т.Б., Беспарточна О.І. Організація педагогічної взаємодії учасників освітнього процесу в комп'ютерноорієнтованому навчальному середовищі закладу вищої освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. № 67(5), С. 199–212. DOI: [10.33407/itlt.v67i5.2110](https://doi.org/10.33407/itlt.v67i5.2110)
- Ставицький А. Роль викладача-лідера у сучасному університеті: навчальний посібник. К.: ДП «НВЦ «Пріоритети». 2016. 40 с.
- Струтинська О.В. Особливості сучасного покоління учнів та студентів в умовах розвитку цифрового суспільства. *Open educational e-environment of modern University*. 2020. № 9. С. 145–160. DOI: [10.28925/2414-0325.2020.9.12](https://doi.org/10.28925/2414-0325.2020.9.12)
- Тарханова І.Ю. Современные регуляторы становления новой дидактики высшего образования. *Ярославский педагогический вестник*. 2019. №2 (107). С. 45–52, DOI: [10.24411/1813-145X-2019-10350](https://doi.org/10.24411/1813-145X-2019-10350).

- Шамис Е., Антипов А. Теория поколений. *Маркетинг. Менеджмент*. 2007. № 6. С. 42–46.
- Шведова Я.В. Вищий заклад освіти як простір формування комунікативної компетентності фахівця. *Компетентнісний підхід у вищій школі: теорія та практика*. Монографія / за заг. ред. О. А. Жукової, А. І. Комишана. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2021. С. 123–137.
- Шведова Я.В. Творчі завдання як засіб стимулювання навчальної мотивації здобувачів освіти при вивченні дисциплін педагогічного циклу. *International scientific journal «Internauka»*. 2020. № 4 (84). vol. 1. 13–17.
- Шилонова В., Долинська Е., Гладуш В., Махиня Т., Бенч О., Дудек М. Застосування цифрових технологій в дистанційному педагогічному оцінюванні здобувачів вищої освіти. *Информационные технологии и средства обучения*. 2021. 82 (2), С. 243–265. DOI:10.33407/itlt.v82i2.4365
- Штейнгатт О. Почему 20-летние больше не хотят «убивать» себя на работе. URL: <https://www.forbes.ru/karera-i-svoy-biznes/404261-pochemu-20-letnie-bolshe-ne-hotyat-ubivat-sebya-na-rabote> (дата звернення 23.04.2021)
- Chad J. W. , John J. M., Frances L. O. Generational Perspective of Higher Education Online Student Learning Styles Vol. 3, No. 2; 2014. С. 33–51.
- Coates, J. Generational learning styles. River Falls, WI: LERN Books: Learning Resources Network. 2007. 134 с.
- Delaney, J. Students' Perceptions of Effective Teaching in Higher Education. St. Johns, NL: Distance Education and Learning Technologies. 2010. 102 с.
- Howe N., Strauss W. Generations: The History of Americas Future, 1584 to 2069. N.Y.: Quill William Morrow. 1991. 544 с.
- Kots M. Features of formation of the future teacher in the system of pedagogical interaction of the higher educational institution. *Modern tendencies in the pedagogical science of Ukraine and Israel: the way to integration*. Issue 8. 2017. С. 106–112.
- [Margalef L.](#), [Roblin N.](#) Unpacking the roles of the facilitator in higher education professional learning communities. *An International Journal on Theory and Practice*. 2016. Volume 22. [Issue 3-4](#). С. 155–172.
- Porubčinová M., Novotná I., Novotná H. The use of education 4.0 tools in tertiary education system in Slovakia. 2020. *Information Technologies and Learning Tools*. Vol 80, No 6. С. 161–175, DOI: 10.33407/itlt.v80i6.4004
- Regmi K. A. Review of Teaching Methods - Lecturing and Facilitation in Higher Education (HE): A Summary of the Published Evidence. *The Journal of Effective Teaching*. 2012. Vol. 12, No. 3. С. 61–76.
- Roberts D., Newman L., Schwartzstein R. Twelve tips for facilitating Millennials' learning. 2012. 34(4). С. 274–278. DOI:10.3109/0142159X.2011.613498.
- Semenova L., Kazantseva A., Sergeyeva V., Raklova Y., Baiseitova Z. Pedagogical Interaction in High School, the Structural and Functional Model of Pedagogical Interaction. *International Journal Of Environmental & Science Education*. 2016. Vol. 11, №. 9, С. 2553–22566. DOI: 10.12973/ijese.2016.706a

References

- Borova, A., Honchar O.V. (2015) Osoblyvosti vzaiemodii vykladachiv ta studentiv u navchalnomu protsesi [Features of interaction between teacher and student in the educational process]. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly*. Vyp. 44. 306–309 (in Ukrainian).
- Havrylova, L. H., Topolnyk Ya. V. (2017) Tsyfrova kultura, tsyfrova hramotnist, tsyfrova kompetentnist yak suchasni osvichni fenomeny [Digital culture, digital literacy, digital competence as modern educational phenomena] *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia*. №5 (61). 1–14 (in Ukrainian).
- Hrytsak, N.R., Isaieva O.O. (2020). Studenty pokolinnia Z: problemy osvity. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia* [Generation Z students education problems]. Vyp. 1 (21), ch. 2. 64–72. DOI: [10.31499/2307-4914.1\(21\).2020.210223](https://doi.org/10.31499/2307-4914.1(21).2020.210223) (in Ukrainian).
- Yermolenko, A. B. (2014). Rozvytok natsionalnoho osvithnoho prostoru v konteksti nadban teorii pokolin [Development of the national sanctuary in the context of the theory of generation]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*. №3 (40). 82–87. (in Ukrainian).
- Zhernovnykova, O. A., Peretiaha L. Ye., Kovtun A. V., Korduban M. V., Nalyvaiko O. O., Nalyvaiko N. A. (2020) Tekhnolohiia formuvannia tsyfrovoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv zasobamy heimifikatsii [Technology for the formation of digital competence of future teachers by means of gamification]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia*. Tom 75, № 1. 170–185. Rezhym dostupu: <http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/25794> (in Ukrainian).
- Zhukova, O. A. (2019) Dydaktychna systema formuvannia sotsialnoi kompetentnosti studentiv humanitarnykh spetsialnostei klasychnykh universytetiv zasobamy ihrovykh tekhnologii [A didactic system for the formation of social competence of students in the humanities specialties of classical universities using game technologies]: dys. ... d-ra. ped. nauk: 13.00.09. Ternopilskyi nats. ped. un-t im. V. Hnatiuka. Ternopil. 555. (in Ukrainian).
- Karpliuk, S.O. (2019) Osoblyvosti tsyfrovizatsii osvithnoho protsesu u vyshchii shkoli [Features of the digitalization of the educational process at schools of thought]. *Informatsiino-tsyfrovyi osvithni prostir Ukrainy: transformatsiini protsesy i perspektyvy rozvytku*. Materialy metodolohichnoho seminaru NAPN Ukrainy. 4 kvitnia 2019 r. / Za red. V.H. Kremenia, O.I. Liashenka; ukl. A.V. Yatsyshyn, O.M. Sokoliuk. Kyiv. 188–197 (in Ukrainian).
- Marchuk, A. A. (2020) Osoblyvosti pedahohichnoi vzaiemodii vykladacha ta studenta zasobom zmishanoho navchannia [Features of pedagogical interaction between teacher and student via blended learning]. *Innovatsiina pedahohika: naukovyi zhurnal*. Vyp. 21, T. 3. 173–179 (in Ukrainian).
- Myroshkyna, M.R. (2017) Ynterpretatsyy teoryy pokolenyi v kontekste rossiyskoho obrazovanyia [Interpretation of the theory of generation in the context of Russian education]. *Yaroslavskyi pedahohicheskyy vestnyk*. №6. 30–35 (in Russian).
- Nalyvaiko, O. O. (2021) Model proektnoi diialnosti zdobuvachiv osvity v tsyfrovomu prostori na prykladi dystsyplin pedahohichnoho tsykladu. *Elektronne naukove fakhove vydannia «Vidkryte osvithnie E-seredovyshe suchasnoho universytetu»*. (10). 166–179. DOI: [10.28925/2414-0325.2021.1014](https://doi.org/10.28925/2414-0325.2021.1014) (in Ukrainian).

- Poiasok T.B., Bespartochna O.I. (2018) Orhanizatsiia pedahohichnoi vzaiemodii uchashnykiv osvithnoho protsesu v kompiuternoorientovanomu navchalnomu seredovyshchi zakladu vyshchoi osvity [The organization of pedagogical interaction of participants in the educational process in the computer-oriented beginning of the beginning of the foundation of the great education]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*. № 67(5), 199–212. DOI: [10.33407/itlt.v67i5.2110](https://doi.org/10.33407/itlt.v67i5.2110)
- Stavytskyi, A. (2016) Rol vykladacha-lidera u suchasnomu universyteti: navchalnyi posibnyk Роль викладача-лідера у сучасному університеті: навчальний посібник [The Role of the Leading Teacher in a Modern University: A Study Guide]. К.: DP «NVTs «Priorytety». 40 (in Ukrainian).
- Strutynska, O.V. (2020) Osoblyvosti suchasnoho pokolinnia uchniv ta studentiv v umovakh rozvytku tsyfrovoho suspilstva [Features of the modern generation of pupils and students in the context of the development of a digital society]. *Open educational e-environment of modern University*. № 9. 145–160. DOI: [10.28925/2414-0325.2020.9.12](https://doi.org/10.28925/2414-0325.2020.9.12) (in Ukrainian).
- Tarkhanova, I.Iu. (2019) Sovremennyye rehuliatori stanovleniia novoi dydaktyky visshoho obrazovaniia [Modern regulators of the formation of a new didactics of higher higher education]. *Yaroslavskiy pedahohicheskiy vestnyk*. №2 (107). 45–52. DOI: 10.24411/1813-145X-2019-10350 (in Russian).
- Shamys, E., Antypov A. (2007). Teoriia pokoleniy [Generation theory]. *Marketynh. Menedzhment*. № 6. 42–46 (in Russian).
- Shvedova, Ya.V. (2021) Vyshchyi zaklad osvity yak prostir formuvanniia komunikatyvnoi kompetentnosti fakhivtsia. *Kompetentnisnyi pidkhid u vyshchii shkoli: teoriia ta praktyka* [Higher education institution as a space for the formation of a specialist's communicative competence. Competence-Based Approach in Higher School Theory and Practice]. Monohrafiia / za zah. red. O. A. Zhukovoi, A. I. Komyshana. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina, 123–137 (in Ukrainian).
- Shvedova, Ya.V. (2020) Tvorchy zavdannia yak zasib stymuliuvaniia navchalnoi motyvatsii zdobuvachiv osvity pry vyvchenni dystsyplin pedahohichnoho tsykladu [Creative tasks as a means of stimulating educational motivation of applicants for education in the study of disciplines of the pedagogical cycle]. *International scientific journal «Internauka»*. № 4 (84). vol. 1. 13–17 (in Ukrainian).
- Shylonova, V., Dolynska E., Hladush V., Makhynia T., Bench O., Dudek M. (2021) Zastosuvanniia tsyfrovyykh tekhnolohii v dystantsiinomu pedahohichnomu otsiniuvanni zdobuvachiv vyshchoi osvity [The use of digital technologies in distance pedagogical assessment of applicants for higher education]. *Ynfarmatsyopnyie tekhnolohyy y sredstva obuchenya*. 82 (2), 243–265. <https://doi.org/10.33407/itlt.v82i2.4365> (in Ukrainian).
- Shteynhart, O. (2020) Pochemu 20-letnye bolshe ne khotiat «ubivat» sebia na rabote [Why 20-year-olds no longer want to kill themselves at work]. <https://www.forbes.ru/karera-i-svoy-biznes/404261-pochemu-20-letnie-bolshe-ne-hotyat-ubivat-sebya-na-rabote> (in Russian).
- Chad, J. W. , John J. M., Frances L. O. Generational Perspective of Higher Education Online Student Learning Styles Vol. 3, No. 2; 2014. 33–51 (in English).

- Coates, J. Generational learning styles. River Falls, WI: LERN Books: Learning Resources Network. 2007. 134 (in English).
- Delaney, J. Students' Perceptions of Effective Teaching in Higher Education. St. Johns, NL: Distance Education and Learning Technologies. 2010. 102 (in English).
- Howe, N., Strauss W. Generations: The History of Americas Future, 1584 to 2069. N.Y.: Quill William Morrow. 1991. 544 (in English).
- Kots, M. Features of formation of the future teacher in the system of pedagogical interaction of the higher educational institution. *Modern tendencies in the pedagogical science of Ukraine and Israel: the way to integration*. Issue 8. 2017. 106–112 (in English).
- Margalef, L., Roblin N. (2016) Unpacking the roles of the facilitator in higher education professional learning communities. *An International Journal on Theory and Practice*. Volume 22. Issue 3–4. 155–172 (in English).
- Porubčinová, M., Novotná I., Novotná H. (2020) The use of education 4.0 tools in tertiary education system in Slovakia. *Information Technologies and Learning Tools*. Vol 80, No 6. 161–175. DOI: 10.33407/itlt.v80i6.4004 (in English).
- Regmi, K. A. Review of Teaching Methods - Lecturing and Facilitation in Higher Education (HE): A Summary of the Published Evidence. (2012) *The Journal of Effective Teaching*. Vol. 12, No. 3, 61–76 (in English).
- Roberts, D., Newman L., Schwartzstein R. (2012) Twelve tips for facilitating Millennials' learning. 34(4). 274–278. DOI:10.3109/0142159X.2011.613498 (in English).
- Semenova, L., Kazantseva A., Sergeyeva V., Raklova Y., Baiseitova Z. (2016) Pedagogical Interaction in High School, the Structural and Functional Model of Pedagogical Interaction. *International Journal Of Environmental & Science Education*. Vol. 11, №. 9, 2553–22566, DOI: 10.12973/ijese.2016.706a (in English).

ЯРОСЛАВА ШВЕДОВА,

Харьковский национальный университет имени В.Н.Каразина,

г. Харьков, Украина

shvedova@karazin.ua, ORCID iD 0000-0001-9592-3032

**ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ В ДИАДЕ
«ПРЕПОДАВАТЕЛЬ-СТУДЕНТ» В УСЛОВИЯХ ОНЛАЙН ОБУЧЕНИЯ**

В статье представлены результаты анкетного опроса современных студентов, касающиеся их образовательных потребностей и ожиданий в условиях вынужденного онлайн обучения, вызванного пандемией COVID-19. Обобщение образовательных потребностей и ожиданий современных студентов, а также тенденций, характерных для них в обучении, позволили выявить спектр проблемных акцентов, касающихся: координации и управления со стороны преподавателей процессом овладения студентами учебным материалом; факторов, усиливающих учебную мотивацию студентов, а также факторов, которые демотивируют; потребностей современных студентов по представлению учебного контента; отношение к формам и методам обучения в контексте современных изменений;

особенностей трансформации общения студентов с преподавателями; обратной связи и т.д. Исследование выявило некоторые особенности взаимодействия современных студентов с образовательной средой, их учебные потребности и ожидания: открытость к новым формам и методам обучения, желание выразить и проявлять свою позицию, стремление к взаимодействию и обмену мнениями, стремление быть услышанными по поводу ожидаемого формата или подачи учебной информации, желание делать то, что интересно и иметь пространство для реализации собственного образовательного пути. Современные студенты ожидают от преподавателя интерактивной подачи лекционного материала, имеющего проблемный и поисковый характер. Основываясь на результатах опроса, а также на современных тенденциях, характерных для высшего образования в условиях трансформационных изменений и вынужденного дистанционного обучения, вызванного пандемией COVID-19, намечены пути оптимальной педагогического взаимодействия в диаде «преподаватель-студент».

Ключевые слова: педагогическое взаимодействие, образовательные потребности и ожидания современных студентов, пути педагогического взаимодействия, студенты ехопоколения, теория поколений.

YAROSLAVA SHVEDOVA,

Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine
shvedova@karazin.ua, ORCID iD 0000-0001-9592-3032

PEDAGOGICAL INTERACTION IN THE «TEACHER-STUDENT» DIAD IN ONLINE LEARNING CONDITIONS

The article presents the results of a questionnaire survey of modern students regarding their educational needs and expectations in the context of forced online learning caused by the COVID-19 pandemic. The generalization of the educational needs and expectations of modern students, as well as the tendencies characteristic of them in teaching, made it possible to identify a range of problematic accents, which relate to: coordination and management on the part of teachers of the process of mastering the educational material by students; factors that enhance learning motivation, as well as factors that demotivate; the needs of modern students for the presentation of educational content; attitude to forms and methods of teaching in the context of modern changes; features of transformation of communication between students and teachers; feedback, etc. The study revealed some features of the interaction of modern students with the educational environment, their learning needs and expectations: openness to new forms and methods of teaching, the desire to express and manifest their position, the desire for interaction and exchange of views, the desire to be heard about the expected format or presentation of educational information, the desire to do what is interesting and have space for the implementation of their own educational path. Modern students expect from the teacher an interactive presentation of lecture material that has a problematic and exploratory nature. Based on the results of the survey, as well as on current trends characteristic of higher education in the context of transformational changes and forced

distance learning caused by the COVID-19 pandemic, the ways of optimal pedagogical interaction in the teacher-student dyad are outlined.

Key words: *educational needs and expectations of modern students, pedagogical interaction, students of the ex-colline, theory of generations, ways of pedagogical interaction.*

Стаття надійшла до редакції 30.06.2021

Прийнято до друку 23.09 .2021